

В. Маланчук, О. Пньовська

Державна установа Національний антарктичний науковий центр МОН України, м. Київ, 01601, Україна

Оптимізація редакційно-видавничого процесу наукового фахового видання «Український антарктичний журнал»

V. Malanchuk, O. Pnyovska

State Institution National Antarctic Scientific Center, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 01601, Ukraine

Optimization of the publishing process of the Ukrainian Antarctic Journal

Важливою складовою діяльності наукової установи є публікації працівників, що свідчать про результати проведених ними досліджень. У випадку, якщо установа підтримує власне наукове фахове видання, матеріали таких досліджень стають основою для формування портфеля цього видання. З плином часу науковий журнал перетворюється у видання, яке демонструє розвиток наукових досягнень інституції та науковців України й інших країн.

У царині антарктичних досліджень в Україні таким журналом є наукове фахове видання «Український антарктичний журнал» (УАЖ), яке стало правонаступником Бюлетеня Українського антарктичного центру, заснованого у 1997 році. Сьогодні співзасновниками видання є Державна установа Національний антарктичний науковий центр Міністерства освіти і науки України (ДУ НАНЦ, установа-видавець), Інститут геологічних наук Національної академії наук України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Перший випуск УАЖ вийшов у 2003 році і з того часу, майже два десятиліття, журнал публікує здобутки українських та іноземних вчених, пов'язані з дослідженнями Антарктики, зокрема

в районі Української антарктичної станції «Академік Вернадський» та в Південному океані, в районі наукових та економічних інтересів України – ККАМЛР 48 (Antarctic Atlantic CCAMLR Area 48). Статті в журналі стосуються таких галузей науки, як геологія, географія, біологія, фізика та математика. Такі публікації, присвячені результатам досліджень в полярному регіоні Південної півкулі, є актуальними, в останні десятиліття через посилення тенденції до зміни клімату, оскільки дозволяють приймати правильні рішення з метою запобігання розвитку катастрофічного для біосфери планети сценарію. Також результати цих досліджень використовуються для розв'язання різних наукових, економічних та геополітичних проблем, що існують у світі.

У зв'язку з цим, першочерговим завданням УАЖ є формування якісного наукового контенту для постійного взаємного обміну матеріалами фундаментальних і прикладних досліджень між фахівцями різних дисциплін та формування нових зв'язків з дослідницькою світовою спільнотою.

З метою забезпечення сталого зростання рівня наукових публікацій та їх доступності у світовому науковому просторі редакційна колегія журналу у своїй діяльності послуговується моделлю безперервного поліпшення процесів (Цикл PDCA

або Шухарта-Демінга)¹. Реалізуються заходи щодо підвищення якості редакційно-видавничого процесу, перевіряється їх ефективність, а далі, на основі аналізу, відбувається їх коригування із запровадженням нових змін.

Таким чином, проаналізувавши ефективність редакційно-видавничого процесу і завдання, які ставило Міністерство освіти і науки України перед виданнями категорії В, визначені у Порядку формування Переліку наукових фахових видань України², починаючи з 2018 року було запроваджено низку змін, які дозволили досягти певних результатів.

Розширено масштаб видання — УАЖ приймає до друку матеріали досліджень, які стосуються вивчення полярних та високогірних регіонів планети, збільшено кількість англomовних статей — до 80%, а також змінено періодичність. Журнал виходить двічі на рік.

До усіх типів публікацій УАЖ було запроваджено процес рецензування для поновлення видання в Переліку наукових фахових видань України. І якщо у 2018 році застосовувалось відкриті рецензування (рецензенти і автори знали один одного), то у 2019 році, проаналізувавши досвід низки іноземних і вітчизняних журналів та врахувавши певні переваги подвійного сліпого рецензування, було запроваджено останнє (рецензенти і автори не знають одне одного)³. До рецензування в УАЖ запрошуються експерти у відповідній галузі, які не мають конфлікту інтересів з авторами матеріалів та активно публікуються у зарубіжних і вітчизняних журналах, як це і вимагається у вищезгаданому Порядку. В обов'язки рецензента входить оцінка новизни та достовірності даних, коректності використаних методів

дослідження і статистичних методів обробки, повноти використаних джерел та обґрунтованості висновків. Висновок рецензента важливий для рішення редколегії журналу щодо того, чи приймати рукопис до друку, але не є вирішальним.

З метою дотримання принципів об'єктивності та неупередженості при відборі наукового матеріалу для публікації виданням було розроблено Публікаційну етику. В документі згідно з Кодексом поведінки для видавців журналу (Code of Conduct for Journal Publishers)⁴ та керуючись нормами Цивільного кодексу України⁵ і Закону України «Про авторське право і суміжні права»⁶ прописані зобов'язання редакційної колегії, рецензентів та авторів.

Зважаючи на необхідність розширювати присутність УАЖ у світовому науковому просторі, було виконано одну з ключових вимог міжнародних наукометричних баз, а саме: розширено географію редакційної колегії^{7,8}. На сьогодні до її складу входять провідні фахівці з різних країн світу, таких як Україна, Велика Британія, Австралія, Італія, Португалія, Чехія, Туреччина, Польща, які представляють антарктичну і арктичну наукову спільноту.

Члени редколегії УАЖ готують власні публікації, залучаються до рецензування, а у разі необхідності висловлюють фахову думку зі спірних питань. Зважаючи на інтернаціональний склад редколегії УАЖ, обов'язки з перевірки рукописів на відповідність профілю журналу та науковим критеріям, а також з підбору рецензентів покла-

¹ Цикл PDCA в системі менеджменту якості. URL: https://stud.com.ua/117908/managedment/tsikl_pdca_sistemi_managedmentu_yakosti (дата звернення: 10.12.20).

² «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України»: наказ МОН від 15 січня 2018 р. № 32. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0148-18#Text> (дата звернення: 10.12.20).

³ What is peer-review? URL: <https://www.elsevier.com/reviewers/what-is-peer-review> (дата звернення: 10.12.20).

⁴ Code of Conduct for Journal Publishers. URL: <https://publicationethics.org> (дата звернення: 10.12.20).

⁵ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 10.12.20).

⁶ «Про авторське право і суміжні права»: Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text> (дата звернення: 10.12.20).

⁷ Clarivate. Web of Science Journal Evaluation Process and Selection Criteria. URL: <https://clarivate.com/webofsciencegroup/journal-evaluation-process-and-selection-criteria/> (дата звернення: 10.12.20).

⁸ Elsevier. Content Policy and Selection. URL: <https://www.elsevier.com/solutions/scopus/how-scopus-works/content/content-policy-and-selection> (дата звернення: 10.12.20).

даються на відповідального редактора, який також приймає остаточне рішення щодо прийняття рукопису до друку. Очолює редакційну колегію УАЖ головний редактор, який відповідає за стратегічні рішення щодо розвитку журналу в межах чинного законодавства, запрошує до співпраці нових авторів, підписує випуски журналу до друку.

Маючи інтернаціональний склад редколегії, видання також працює над розширенням географії авторів. За останні три роки в УАЖ окрім вітчизняних науковців публікувались автори з Італії, Латвії, Польщі, Білорусі, США, Китаю.

У вік цифрових технологій важливою вимогою міжнародних реферативних і наукометричних баз даних є наявність якісного веб-сайту. З 2019 року сайт УАЖ (<http://uaj.uac.gov.ua>) перенесено на платформу OJS 3.0 (Open Journal Systems)⁹, де і було розміщено необхідну інформацію про видання — його редакційну політику, Правила для авторів, рецензентів, читачів та архівні випуски. Характеристики вказаної платформи дозволяють швидко оновлювати необхідні дані. Платформа OJS 3.0 забезпечує можливість реалізовувати усі етапи редакційно-видавничого процесу: подання публікації автором, рецензування, редагування, публікацію, архівування та індексацію. Завдяки таким цифровим інформаційним новаціям, наукові матеріали миттєво долають шлях від видавця до читача. Наразі інформація на сайті доступна двома мовами, англійською та українською.

У тому ж 2019 році, завдяки укладанню договору з Publishers International Linking Association, Inc. (PILA), ДУ НАНЦ внесено до реєстру членських організацій Crossref та присвоєно префікс в даній системі Crossref. Відтоді ДУ НАНЦ реєструє цифрові ідентифікатори (Digital object identifier, DOI) для публікацій УАЖ, що дозволило журналу перейти на міжнародний зразок посилань і забезпечило більшу доступність наукових матеріалів.

Враховуючи досвід провідних іноземних та вітчизняних видань, було оновлено Правила для

⁹ OJS 3. Керівництво з використання. URL: <https://openscience.in.ua/ojs-3-tutorial.html> (дата звернення: 10.12.20).

авторів. А саме, в частині оформлення бібліографічних посилань, ілюстративного матеріалу, долучено процедуру редакційно-видавничого процесу (подання рукопису, його рецензування, доопрацювання та відхилення).

Журнал підтримує Будапештську ініціативу відкритого доступу (Budapest Open Access Initiative)¹⁰, метою якої є вільне та безкоштовне поширення наукових знань. Публікацію наукових матеріалів та доступ до них для читачів без оплати дозволяє здійснювати так звана «діамантова бізнес-модель» видання, оскільки фінансування здійснюється за рахунок коштів Державної цільової науково-технічної програми проведення досліджень в Антарктиці на 2011–2020 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 1002.

З метою поширення результатів досліджень, які проводяться в полярних та високогірних регіонах, не тільки серед наукової спільноти, а й серед студентів та широких верств населення, редакція УАЖ, окрім обов'язкової розсилки, передбаченої постановою КМУ «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів»¹¹, надає безкоштовні примірники низці провідних бібліотек, зокрема Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського», Львівського національного університету імені Івана Франка, Науковій бібліотеці Національного університету «Києво-Могилянська академія», Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України, Інституту геологічних наук НАН України та іншим.

У перспективі для просування журналу в світовому науковому просторі планується здійснювати низку заходів:

¹⁰ Budapest Open Access Initiative. URL: <https://www.budapestopenaccessinitiative.org> (дата звернення: 10.12.20).

¹¹ «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів»: постанова КМУ від 10 травня 2002. URL: http://www.ukrbook.net/obov_prym.html (дата звернення: 10.12.20).

- поширювати інформацію про УАЖ, його тематичні напрямки через конференції, наукові заходи в Україні та за її межами;

- представляти УАЖ в наукових та науково-технічних організаціях, спілках та товариствах, сфера діяльності яких пов'язана з дослідженнями полярних та високогірних регіонів планети;

- використовувати засоби інтернету, зокрема соціальні мережі для анонсування нових випусків, а також популярного викладу дослідницьких статей¹².

Актуальним для УАЖ і надалі залишається підвищення наукового рівня публікацій, розширення географії авторів та рецензентів, збільшення обсягу публікацій та посилення присутності видання у реферативних та пошукових системах і базах даних¹³.

Завдяки використанню новацій, запроваджених у науковому світі, та сервісів, які дали змогу покращити роботу журналу, видання з 2020 року присутнє у Директорії журналів відкритого доступу (Directory Open Access Journals, DOAJ), Word Cat, Google Scholar, включене до рейтингового

списку системи Бібліометрика української науки, а також увійшло до категорії Б Переліку наукових фахових видань України за спеціальностями біологія, екологія (наказ МОН України від 02 липня 2020 № 886) та науки про Землю (наказ МОН України від 24 вересня 2020 № 1188). Згідно з Постановою КМУ від 29 квітня 2015 року № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» спеціальність «Науки про Землю» передбачає вивчення складу і будови Землі, у тому числі геологія, геофізика, мінералогія, геохімія, вулканологія, сейсмологія та інші фізичні науки про Землю, метеорологія та інші атмосферні науки (включаючи кліматичні дослідження), гідрологія, океанологія»¹⁴.

Подальша робота в даному напрямку відкриває перспективу для входження УАЖ до наукометричних баз Scopus і WoS та формування позитивного іміджу української науки з досліджень Антарктики у світі.

Надійшло: 21 грудня 2020

¹²Смертенко П.С., Солнцев В.С. Механізм захоплення інформаційного ринку. Наука України у світовому інформаційному просторі. НАН України. 2019. № 16. С. 37—45. URL: <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.391.037> (дата звернення: 10.12.20).

¹³Яцків Т.М., Данілова А.Д. Надання цифрових ідентифікаторів DOI як один із заходів покращення видимості наукового журналу. Наука України у світовому інформаційному просторі. НАН України. 2018. № 15. С. 55—65. URL: <https://doi.org/10.15407/akademperiodyka.372.055> (дата звернення: 10.12.20).

¹⁴«Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти»: постанова КМУ від 29 квітня 2015 року № 266. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-p#Text> (дата звернення: 10.12.20).